

Badskær døde 1689, og Peiter Sattelmeyer, der kaldes kirurg, virkede til 1703, da han døde.

Efter en forordning 1672 måtte ingen behandle indvendige sygdomme uden at have taget medicinsk doktorgrad. Den første doktor, der praktiserede her, var dr. med. Laurits Foss. Biskop Bircherod fortæller i sin dagbog, at han blev viet 16. okt. 1677 i biskoppens hus i Ålborg. Biskoppen, Mathias Foss, var hans broder, og hans brud var Barbara Pedersdatter Rosenberg, datter af Peder Madsen Rosenberg i Thisted. Bircherod kalder ham da *medicus practicus in Thy*, og han boede en tid i Thisted, hvor han havde boder¹). 1682 købte han Todbøl og boede der til 1685, da han blev forstander for Sorø skole.

Så var der ingen læger nærmere end i Viborg, og det fik måske betydning for udviklingen i besættelsessagen 1696-98, for det viste sig, at da Enevold Bjerregård fik to af de syge piger til en læge, blev de snart raske.

Senere nævnes flere badskærere eller kirurger, som de nu kaldes, og af og til forvildede en læge sig også til Thisted. Dr. med. Niels Grimberg er nævnt i kirkeregnskaberne 1723 og 1726, da han betalte stolestadepenge. 1748 kom dr. med. Oluf Bjørnstrøm til Thisted, men han døde 1749. 1769 nævner Danske Atlas, at der boede en dr. med. i byen. Det var Friderich Seidelin, der på opfordring af nogle embedsmænd slog sig ned her 1768, men han rejste igen 1771²).

I Viborg boede en embedslæge, en fysikus, der også havde Thy i sit område. Han kunne dårligt passe hele det store distrikt, og efter at der var kommet et kirurgisk akademi i København, blev det bestemt, at distriktet skulle deles, så der blev ansat fire distriktskirurger, der var uddannet ved akademiet.

Den første distriktskirurg i Thisted var Eberhardt Neve, der kom hertil 1789 og var her til 1805. Efter ham kom Adam Sager, der 1815 blev afløst af Anton Wittendorf, der virkede til 1849. Han boede som sine forgængere i Storegade 21, hvor allerede Eberhardt Neve havde en lille sygestue, der blev udvidet og forbedret af Adam Sager og Wittendorf, som 1834 kaldes distriktslæge³). Han havde da to voksne kvinder og tre børn i kur. 1850 var der seks patienter⁴). Da havde den gamle læge fået en medhjælper i sin svigersøn, Peter Willemoes, der var distriktslæge til 1862.

1850 praktiserede læge Frederik Michelsen også i Thisted. Han var broder til sognepræsten, provst Wilhelm Michelsen, og var her fra 1837 til sin død 1858. Han blev angrebet af distriktslæge Nyrup i Nykøbing, der ikke godt tålte, at andre læger virkede i hans distrikt. Nyrup påstod, at Michelsen havde stillet en forkert diagnose, men han fik ikke noget ud af det⁵).

Provst Michelsen var medlem af det første amtsråd. I det første møde kom han med et forslag om, at der skulle bygges et amtssygehus i Thisted. Amtmanden sagde da, at han også havde tænkt over, hvordan man kunne skaffe plads til flere syge, og han havde forhandlet med Wittendorf om udvidelse af hans sygestuer, så der kunne blive plads til 20 patienter. Lægen gav et tilbud, som blev modtaget af amtsrådet⁶), og opførelsen af et sygehus blev udskudt en tid.

Man arbejdede dog stadig med planerne, og 1857 blev de til virkelighed. Det første amts- og bysygehus blev bygget nordøst for byen på en bakkeskråning, hvor der var fri udsigt og frisk luft. Efterhånden blev det nu mere almindeligt, at syge blev indlagt, og omkring 1900 var sygehuset tit overfyldt, så man måtte tænke på en udvidelse.

Mange epidemiske sygdomme kunne man dengang ikke gøre meget andet ved end at isolere de syge, men på sygehuset var det vanskeligt at gennemføre. Der blev da bygget et særligt isoleret epidemisugehus længere oppe på bakken. En alvorlig, smitsom sygdom, tuberkulosen, bredte sig stærkt i disse år. Mange unge blev angrebet, og det blev vedtaget at bygge en tuberkuloseafdeling ovenfor.

De to afdelinger aflastede sygehuset noget, men det varede alligevel ikke længe, før der igen var pladsmangel, og sygehuset var heller ikke tidssvarende mere. Man bestemte sig da til at bygge et

¹ Grundtakst 1682.

² Årb. 1943, 413.

³ Ft. 1834.

⁴ Ft. 1850.

⁵ Årb. 1943.

⁶ Årb. 1943.

nyt, og planerne blev lagt, men i de urolige tider omkring første verdenskrig turde man ikke bygge det hele på en gang. Man begyndte med den vestlige del, som stod færdig 1919, og beholdt det gamle sygehus til 1925, da det blev revet ned med undtagelse af fløjen, som blev sluttet til hovedbygningens østlige del, der nu blev opført.

Således stod sygehuset, indtil man i 1960 begyndte på en meget omfattende udvidelse og modernisering.

Apoteker

Fra 1500erne og 1600erne kender vi ikke noget til egentlige apoteker i Thisted, men der har dog nok været nogle lægemidler at få hos købmænd og badskærer.

Omkring 1680 boede dr. med. Laurits Foss i Thisted, og han havde 1682 flere boder, så man har nok kunnet købe medicin hos ham.

Efter enevældens indførelse søgte regeringen at få en planmæssig ordning af visse sider af erhvervslivet ved at udstede bevillinger til folk, der var kvalificerede til at drive bestemte erhverv. Til gengæld skulle de være forpligtet til at drive erhvervet sådan, at ethvert rimeligt krav fra kundernes side kunne tilfredsstilles.

En forordning 1672 bestemte, at der skulle bevilling til at drive et apotek, og at apoteket så altid skulle føre et rigt udvalg af lægemidler. Det betød dog ikke, at andre ikke måtte sælge visse ting, der blev brugt som lægemidler, som dem, der blev brugt af badskærer, kloge mænd og koner og i almindelige husråd. I købmand Mikkell Galtrups butik var der 1766 f.eks. teriak⁷), et sammensat lægemiddel, som man mente kunne hjælpe for næsten alle sygdomme. Hjalp et af stofferne ikke, så gjorde vel et af de andre! Badskæerne måtte ligesom Stine Kudsk ikke bruge medicin mod indvortes sygdomme, men kirurgen Johan Christoffer Appoldi, der også var brokskærer, havde dog "en lille urtebod" ved Store Torv⁸). De lægekyndige præster gav vel også folk af de lægeurter, de dyrkede. Endnu kan man finde sådanne urter forvildet ved præstegårdshaver.

Ingen af stederne havde man naturligvis alle de lægemidler, en rigtig læge kunne finde på at ordinere, og det var måske grunden til, at dr. Grimberg så hurtigt forlod byen. Appoldi var nok den, der havde mest, og da han var død 1746, var man i knibe. 1749 fik kancelliet derfor et nødråd fra Thisted. Man havde i mange år ikke haft en rigtig læge, og medicinen måtte man hente langvejs fra. Nu var det endelig lykkedes at få en læge til byen, nemlig dr. med. Oluf Bjørnstrøm, men man savnede stadig et apotek og bad derfor om, at dr. Bjørnstrøm måtte få bevilling til et lille husapotek. Det blev bevilget 5. maj 1749, men lægen var død 6. april.

1750 søgte apoteker Jacob Gesius om at få bevillingen. Den fik han, og han lejede sig ind hos købmand Christen Rollemann i Vestergade (nu nr. 4-6)⁹), men han havde en stor gæld, og fortjenesten var for lille, måske fordi der ikke var nogen læge i byen. 1758 måtte han sælge apoteket til Christian August Ziegler, som lånte 800 rdl. i Horsens 1758 og 1759, og da han 1763 købte et hus af Christen Rollemann, lånte han igen 400 rdl.¹⁰). Længe blev han her ikke - der var jo stadig ingen læge og han var fattig. Man var ikke tilfreds med ham, og landfysikus Mangor og nogle stedlige autoriteter anbefalede, at han blev fjernet. 1769 fik Friderich Wilhelm Duche så bevillingen mod at give Ziegler og hans kone 30 rdl. årlig i pension¹¹).

Duche blev gift 1772 med en datter af den rige købmand Thomas Holst på Lille Torv. Han boede først i Vestergade (nu Vestergade 20), hvor han var 1772 og 1781, men efter svigerfaderens død flyttede han til gården på Lille Torv, hvor han døde 1794.

Hans efterfølger, Hans Erik Niemann, flyttede apoteket til Storegade (nu nr. 5), hvor det har været siden. Niemann var her kun et år, så overtog Johan Gustav Kollberg apoteket og blev 1797

⁷ Årb. 1973.

⁸ Skm. 1743.

⁹ Sk&P.

¹⁰ Sk&P.

¹¹ DB&S.

gift med en af apoteker Duches døtre. Han gik imidlertid fallit 1800, men boede endnu 1801 i huset sammen med den nye apoteker Peder Bech¹²).

Trods de vanskelige pengeforhold de næste år blev Bech her til 1823, og lige så længe virkede hans efterfølger, Lars Christian Dahlerup, nemlig fra 1823 til 1846.

I lang tid var apoteket i Storegade, Svaneapoteket, det eneste i Thisted, men 1915 blev et nyt apotek, Løveapoteket, åbnet i Vestergade.

Brandvæsen

I den første beskrivelse af alle byens bygninger, hovedbrandtaksationen 1761, kan man se, at alle husene var af bindingsværk, og at langt de fleste havde stråtage. Sådan havde det sikkert været altid, og byen var derfor i stor fare, hvis der opstod brand. Det hjalp vel noget, at der var god afstand mellem husene, måske netop på grund af brandfaren, men i stærk blæst kunne ilden alligevel hurtigt brede sig. Thisted var dog ikke så hjemsøgt af store brande som mange andre byer. 1608 og 1620 brændte så store dele af byen, at man måtte bede kongen om hjælp og fik den i form af skattefrihed i nogle år, men så gik der næsten 200 år, inden en større brand ramte byen. 1818 brændte kvarteret mellem Lille Torv og bækken, bl. a. toldinspektør Langelands nye, store gård¹³). At så meget brændte, kom nok for en del af, at man var begyndt at bygge husene tættere sammen, fordi der var blevet flere folk. Alligevel slap byen ved den lejlighed billigt, vel fordi der nu var et organiseret brandvæsen.

Før i tiden havde det været sådan både i by og på land, at folk hjalp hinanden med at redde, når der var brand. At slukke var næsten umuligt. Bagefter hjalp man så med at bygge igen, men i længden kunne man ikke nøjes med den frivillige hjælp, og 1761 befalede regeringen, at der skulle oprettes en tvungen brandforsikring og et brandvæsen i alle købstæder.

Alle bygninger skulle takseres og indføres i en protokol, hvori der også skulle stå, hvilken gade de lå i, hvor lange de var, hvilke materialer, de var bygget af, og hvem der ejede dem. Brandvæsenet skulle ledes af en brandinspektør, og der skulle udnævnes en brandmester, en strålemester og en sprøjtemester, der hver havde sit hverv. Der skulle skaffes unge og friske folk til at redde, pumpe ved sprøjterne og øse vand i dem, og håndværkere skulle være parat til at reparere sprøjterne.

Man skulle have en stor slangesprøjte og en mindre, som to karle kunne bære, vandkar, læderspande, håndsprøjter, brandbager, økser og en lygte, og det skulle opbevares i et sprøjtehus. Alle store ejendomme skulle have en brandhage og en stige.

Hvis der opstod brand i et hus, skulle beboerne straks alarmere brandinspektøren, der så satte sit mandskab i sving. Vægteren i kirketårnet skulle klemte med klokken og hænge et flag eller om natten en lygte ud på den side af tårnet, der var nærmest ilden. Vægteren i gaden skulle råbe: Brand, brand! og trommeslageren skulle tromme, først i gaderne nærmest branden. Folk skulle danne række fra brønden til brandstedet og lange vandspande til hinanden, og borgervæbningen skulle møde og hindre, at folk stimlede sammen, og at nogen stjal. For alle tilfældes skyld skulle folk sætte fyldte vandspande ved dørene og på deres lofter.

Der blev også givet regler for, hvad man skulle gøre for at undgå brand. Husgavle måtte ikke mere laves af brædder, men skulle bygges af bindingsværk, og alle stråtage skulle afløses af tegl, når taget skulle fornyes. Andre bestemmelser indskærpede forsigtig omgang med lys og ild og fastsatte bøder, hvis reglerne blev overtrådt.

I Thisted blev den første hovedbrandtaksation gennemført samme år, men da byen ikke havde haft brandvæsen eller brandredskaber før, tog det lidt tid, inden man fik det hele. Den energiske byfoged, Scavenius, fik købt et par sprøjter i Ålborg for 220 rdl.¹⁴). Han lånte privat 200 rdl. af kirkens midler og lagde resten ud, og der blev bygget et sprøjtehus syd for rådhuset. Det viste sig imidlertid, at sprøjterne ikke duede, og byen ville ikke betale. Først 1774 fik man en ordning med byfogedens arvinger (han var død 1771), så de fik pengene mod at lade sprøjterne reparere.

¹² Ft. 1801.

¹³ Undersøgelsesprotokol 1818-28. TBA.

¹⁴ H, 56.

Tilfreds med sprøjterne var man dog ikke, og derfor købte kirkeværgen, købmand Henrik Knakkegaard, 1785 en ny sprøjte til 400 rdl. i København for kirkens regning. Der blev opført en grundmuret tilbygning til sprøjtehuset, der kun var på fire fag og af bindingsværk, og dertil brugte man mursten og tagsten af kirkens¹⁵).

Byen havde i lang tid kun én vægter, men 1789 blev antaget endnu én og senere én til, sådan at de kunne skiftes til at holde vagt om natten i kirketårnet, hvor der blev indrettet et vægterkammer 1798¹⁶). Fra en balkon på østsiden af tårnet kunne en vægter nu hver nat holde øje med, om der udbrød brand. En politibetjent blev ansat 1790, og til hans opgaver hørte, at han skulle se efter, om vægterne passede deres bestilling og ikke sad og sov et sted.

Denne forbindelse mellem politi og brandvæsen blev udbygget ved en resolution 1853, der bestemte, at der skulle oprettes et brand- og politikorps i hver købstad. Alle mænd og karle over 18 år skulle have pligt til at gøre tjeneste i korpset, hvor hver fik sit hverv. I brandafdelingen, der skulle ledes af en brandkaptajn, skulle nogle tage sig af at slukke, nogle skulle bryde ned og andre prøve at redde folk, dyr og indbo.

1873 kom en ny lov med regler om brandredskaber og tjenestepligt. De største ejendomme skulle nu have en vandtønde, der var fyldt med vand undtagen i frostvejr, og en sluffe, som tønderne kunne slæbes på til brandstedet. De der havde heste, skulle stille med én eller to og en kusk.

Ved loven fik politikorpset også instrukser. Det skulle sørge for ro og orden i byen, men havde nærmest kun til opgave at fungere under brand, ved markeder og på torvedage, når der blev uro.

Endnu var brandvæsenet ret hjælpeløst, hvis der kom en større brand. Det kneb at skaffe vand nok, og først da byen fik vandværk 1906, blev det muligt at bruge mere moderne sprøjter med større virkning. Brandvæsenet blev så igen omordnet, så der blev en fast styrke på 12 mand og to befalingsmænd foruden brandinspektøren¹⁷). 1923 fik man den første brandbil, og det var et stort fremskridt. Senere gik man i nært samarbejde med redningskorpserne og med civilforsvaret.

Postvæsen

1624 fik Viborg poststation, og derfra kom der postsager til Thisted, men kun ved lejlighed¹⁸). Efter postordningen 1694 blev der fast forbindelse mellem Viborg og Thisted over Nykøbing med *gående* bud. 1732 forsøgte man at føre posten frem på postkassens regning, og der blev oprettet posthus i Thisted. Det blev dog for dyrt, og 1735 blev postkontoret nedlagt igen. Postmesteren i Viborg overtog ruten og indtægterne mod at svare 60 rdl. årlig til postkassen. Fra 1760 blev posten sendt med ridende post til Thisted, stadig over Nykøbing, men to gange om ugen, og byen skulle betale 60 rdl. årlig til postkassen¹⁹). En købmand i Thisted, Jens Madsen Neergaard, overtog ekspeditionen af posten. I et skattemandtæl 1762 kaldes han postmester. Folketællingen 1801 nævner en poststrytter, Mads Sørensen, en postekspres, Christen Munch, og en post til Hanherrederne, Jens Stoiholm.

Under krigen med Sverige og England blev posten til Norge ført over Thisted indtil 1809, da vi fik fred med Sverige, så posten igen kunne sendes over Frederikshavn uden risiko for at fjenden kaprede skibene.

1820 kom der igen et fremskridt. Der kom til at køre en pakkepost mellem Viborg og Thisted hver måned, nærmest af hensyn til amtstuen, der skulle sende regnskabspakker ind. Brevposten var da overtaget af en entreprenør, som havde en postekspeditør i Thisted. Den kongelige postkasse ansatte nu denne ekspeditør som ekspeditør for pakkeposten, og efter entreprenørens død blev der oprettet et postkontor i Thisted 1. april 1826²⁰). Den første postmester var Otto Carstensen, søn af provst Carstensen, og han boede 1834 ved Lille Torv (nu Bisgårdsgade 1)²¹).

¹⁵ KR.

¹⁶ KR.

¹⁷ DB&S.

¹⁸ H, 56.

¹⁹ DB&S, 93 f.

²⁰ DB&S, 93 f.

²¹ Ft. 1834.

1836 blev der dampskibsfart mellem Århus og Kalundborg, og derefter blev der postforbindelse mellem de østjyske byer og derefter fra Randers over Viborg og Nykøbing til Thisted, først kun med breve, men nogle år senere også med pakker, og 1849 blev der postforbindelse med Ålborg.

Da der efterhånden blev flere postsager, begyndte man at køre til Ålborg og Nykøbing og til oplandet med postvogne, som også tog passagerer med. Disse *dagvogne*, der kun havde plads til 4-6 personer inde i den lukkede gule kasse og én på bukken hos kusken, kørte deres rute hver søgnedag. Var der megen sne, måtte man tit køre i kane, og det var en oplevelse.

Efter at banen til Struer var åbnet 1882 og Fjerritslevbanen 1904, blev meget af posten sendt med tog, og henimod 1920 blev dagvognene afløst af postbiler.

De første postmestre havde postkontor hjemme. Otto Carstensens efterfølger, V. Herholdt, ejede Toldbodgade 16 på hjørnet ved havnen, og her var der posthus, til banen blev anlagt 1882, og der blev posthus ved stationen.

1973 blev posthuset udvidet mod øst og moderniseret.

Borgervæbning

En købstad uden forsvar kunne i urolige tider blive et let bytte selv for små grupper af oprørere eller for røverbander. Allerede 1542 fik Thisted derfor ordre til at oprette et hjemmeværn, en borgervæbning²²). Borgerne skulle have våben, og lensmanden skulle undersøge, om de havde. Officerer var der ikke, og det var derfor borgmestrene og rådet, der skulle planlægge og lede et forsvar.

Det var nok ikke let af få bestemmelsen respekteret. Efter grevefejden 1534 var der i lang tid ikke noget, der kunne true freden i vor lille by, og borgerne tog roligt på pligten til at have våben. 1598 måtte kongen da skrive til lensmanden, at han skulle takser borgerne og sørge for, at de havde så gode våben, som de havde råd til. Af hver 100 mand i borgervæbningen skulle der være 60 skytter med stormhuer, 20 mand med lange spyd og fuld udrustning og 30 med hellebarder²³).

1600 var borgervæbningen i Thisted på 91 mand. De kunne naturligvis ikke udrette noget mod en regulær fjendtlig hær, og vi hører da heller ikke noget om, at de forsøgte at forsvare byen, da kejserens tropper rykkede ind 1627. De måtte da aflevere deres våben, der nærløbet nok ikke blev konfiskeret, men sat under bevogtning i kirkens våbenhus. Under svenskekrigene gjorde borgerne sammen med bønderne et mislykket forsøg på at standse fjenden ved Aggertangen, men siden kom borgervæbningen ikke i virksomhed i lang tid. Op mod 1700 havde mange endnu våben - som de desværre brugte mod hinanden²⁴) - men da der stadig var fred og ingen fare, blev bestemmelserne om borgervæbningen ikke overholdt. Den forsvandt simpelthen.

Først da revolutionskrigene omkring 1800 nærmede sig Danmark, og man kunne frygte angreb, blev sagen taget op igen²⁵). 1801 kom et reskript om, at der skulle oprettes en borgervæbning, hvor det var muligt, og det var det i Thisted. 1803 kostede byen 100 rdl. på en tromme, noget udrustning og reparation af geværer, som man havde fået af regeringen. De borgere, der skulle gøre tjeneste, fik flotte uniformer: hvide bukser, mørkeblå frakker med blanke knapper, grønne kanter, gule kraver og gule opslag på ærmerne. 5-6 søndage om sommeren marcherede de til Kappelsten, hvor øvelserne blev holdt - med gode hvil imellem. Da byen i 1820'erne fik en stadsmusikant, J. H. Zangenberg, blev der dannet et lille musikkorps, der kunne gå foran optoget og gøre det festligt. Ved spisetid kom koner og børn med fyldte madkurve og spiste sammen med "soldaterne", og når det blev aften, marcherede man hjem i sluttende geledder og afleverede fanen på rådhuset.

Mange år gik, før borgervæbningen fik andre opgaver end at paradere, når Hans Majestæt besøgte byen, men da treårskrigen brød ud 1848, blev borgervæbningen pludselig sat i

²² H, 37.

²³ H, 37.

²⁴ Årb. 1938, 51.

²⁵ H, 112.

alarmberedskab. Der var kommet meldinger om, at tugthus fangerne i Rendsborg, ”slaverne”, var kommet fri og nu drog hærgende op gennem Jylland²⁶), og 50 mand meldte sig frivilligt til borgervæbningen, som så var på 120 mand. Fredag den 31. marts meldte byfogeden i Nykøbing, at slaverne var i Skive. En del af borgervæbningen og byens kanoner kom i stilling ved Hulgårdsbakke (den øverste del af Dragsbækvej), en del blev sendt til Vilsund for at hjælpe bønderne med at forhindre slaverne i at komme i land dér, og der blev sat en kæde af vagtposter rundt om byen. De var årvågne, og da to købmænd fra Thisted, P. C. Nordentoft og Jeppe Frost, intetanende var på vej hjem fra Ålborg natten mellem fredag og lørdag, blev de standset og krævet for feltråbet. Skønt hver mand i byen kendte dem, varede det noget, inden de fik lov at ride videre, for reglementerne skulle overholdes!

Man var noget bange for, at de gamle geværer ikke rigtig var i orden, og der blev sendt tilbud til en bøssemager ved Tranum strand, men inden han kom, var folkene vendt hjem fra Vilsund med melding om, at der ingen slaver var. Det hele var blind alarm. Det havde amtmand Rosenkrantz og nogle få andre også ment, men ingen ville høre på dem.

Bagefter kunne man nok more sig over forskrækkelsen og de anstalter, der var gjort, men forsvarsviljen havde været god nok og var al ære værd. Borgerne kunne godt være stolte over bataljen, der blev borgervæbningens sidste. 1853 blev den opløst.

HANDEL OG SKIBSFART

Da Thisted blev handelsplads, var det vel først landsdelens egne produkter, der blev omsat, men det har ikke varet længe, før fremmede fandt dertil med varer, som ikke var at finde i Thy, men som var nødvendige: jern, kobber og andre metaller, salt, hør og meget andet. Det kunne føres til byen over land, men der var langt at køre, og vejene var dårlige. Træ kunne man hente i skovegnene ved Silkeborg, men så skulle man enten over de to sunde ved Mors eller over Oddesund og Kilen ved Struer. Til Ålborg var der en lang og tit farlig vej over vejlerne.

Langt lettere var det at sejle med varerne, og når en by ligger ved vandet, finder man før eller senere ud af det. Søvejen var da også meget kortere end landevejen, når man skulle til Ålborg, og større handelsbyer som Lybæk var inden for rækkevidde.

Første gang, vi hører om Thisted som ladeplads, er i et brev 1367, der omtaler Thisted og Hovsør som steder, hvor korn skulle leveres²⁷), men fra omkring 1500 har vi sikre beviser på, at Thistedborgere har sejlet ud med varer. Et toldregnskab for Ålborg 1519 nævner fem af dem. De fortoldede 69 td. mel. Senere nævnes seks, der betalte told af skind, huder, fjer, torsk og hvillinger²⁸). Man havde altså i Thy overskud af korn, husdyr og havfisk.

1549 skulle borgerne i Thisted lade alle deres skuder løbe ind i Mariager Fjord for at sejle kalk til Kolding, hvor man var ved at bygge Koldinghus. Der må så dengang have været en del skibe her, og nogle har kunnet sejle langt omkring. Det viser den tilladelse, som borgerne fik 1565 til at sejle gennem Øresund (det var ellers forbudt). De måtte blot ikke sejle til Reval, Narva, Rusland og Sverige eller andre steder, hvor deres varer kunne komme fjenden (Sverige) til nytte, og de måtte ikke sejle ind i Østersøen med salt, vin, våben, krudt og harnisker eller sælge sådanne varer hjemme til fremmede, for at det ikke skulle havne hos fjenden²⁹).

Efter krigen måtte borgerne passe nøje på, at deres indtægtskilder ikke blev udnyttet af andre. 1572 skrev kongen til lensmanden på Ørum, at borgerne i Thisted havde klaget over flere ting. Bønder brugte sejlads og købmandsskab, mange håndværkere boede i landsbyerne, og byen led mangel på brændsel, da de ikke måtte få det derfra, hvor de plejede at købe det. Lensmanden skulle derfor holde øje med, at ingen drev landkøb eller *usædvanlig* handel, og at håndværkerne flyttede ind til Thisted. Han skulle også sørge for, at byen kunne blive forsynet med brændsel³⁰).

²⁶ H, 181 f.

²⁷ H, 12.

²⁸ JHB, 308 f.

²⁹ DA, 423.

³⁰ KcB 1572 15/7.

Brevet gav borgerne blod på tanden. Snart efter rejste de sag mod nogle af Vestervig klostres bønder, fordi de brugte små skuder og skibe, men 1573 befalede kongen, at de skulle lade sagen falde, da skuderne, efter hvad fru Jytte Podebusk berettede, kun blev brugt til at føre hendes korn til Vestervig og andre steder³¹). Det var altså ikke nogen *usædvanlig* sejlads, og det samme kan vel siges om skudefarten til Norge, som må have været i gang, og som var nødvendig for egnens forsyning med tømmer. Fru Jytte, der var forlenet med Vestervig kloster, gjorde så et modtræk. De markeder, der fra gammel tid havde været holdt ved klostret, var jo flyttet til Thisted, men 1573 tillod kongen, at man måtte holde marked i Vestervig tre dage efter markederne i Thisted.

Der må også have været nogle, der forsøgte at lægge hindringer i vejen for Thistedes handel, for borgerne klagede til kongen over, at de ikke kunne få lov til at sejle gennem Bælt for kongens krigsskibe. Kongen gav derfor 1579 sine kaptajner ordre til, at de skulle lade Thistedborgerne passere med skibe og gods, når de ikke førte forbudte varer og kunne bevise med søbreve, hvor de hørte hjemme³²).

Når skibe fra Thisted sejlede gennem Bæltet, var målet sikkert Lybæk, der var den største handelsby ved Østersøen. Der havde man brug for varer, som Thisted kunne levere, og til gengæld kunne man sælge produkter fra næsten hele den del af verden, man kendte dengang.

Fremmede skibe kom også til Thisted, vel især fra Ålborg, men også fra Lybæk. 1604 befalede kongen, at tolderen i Thisted skulle kræve told og andre afgifter af Lybækkernes skibe ligesom af andre fremmede og udenlandske skibe med varer³³). Det lyder, som om man ikke i Thisted havde regnet Lybækkerne for udlændinge. At deres penge var kendt her, kan man se af kirkeregnskabet 1614, hvor kirkeværgen nok regner i dansk mønt, men oplyser, at en daler er beregnet til 32 lybske skilling.

Om Lybækkere i Thisted vidner også et brev fra kongen til landsdommerne i Nørrejylland 1595³⁴) om, at de skulle undersøge en sag, som to lybske købmænd havde anlagt mod borgmestre og råd i Thisted og en borger.

Lybæks handel med Thisted var ikke velset i Ålborg, hvor man gerne ville have eneret på handelen i Limfjordsegnene og gang på gang søgte at gribe ind over for Thistedes rettigheder³⁵). Ganske vist havde de to byer 1581 sluttet en kontrakt, hvori Ålborg lovede at respektere Thistedes privilegier, men nogle Ålborgkøbmænd blev alligevel ved at købe og sælge varer inden for de fire miles afstand fra Thisted, måske for at skaffe sig hævd på at handle dér. Der blev ført retssager om denne handel, men det ser ikke ud til at det hjalp ret meget, og Ålborgs borgere så stadigt skævt til Thistedes privilegier.

1619 klagede de til lensmanden på Ålborghus over, at Thisted ville forbyde deres *sædvanlige* handel og protesterede imod, at den lille by skulle have eneret på at købe korn, smør, kvæg og andet inden for så stor afstand fra byen og til at sælge, hvad folk behøvede dér³⁶). Så måtte Ålborgkøbmændene jo ikke engang handle i Feggesund, der, som de snedigt bemærkede, lå på Hannæs i Ålborghus amt. Og hvis Thistedes rettigheder skulle række fire mil ud fra byen, ville Nykøbing jo også falde inden for Thistedes område, da der kun var *tre små mil* (!!) mellem de to byer. Det var nu en usandhed, og man lod være med at omtale, at Nykøbings privilegier lød på eneret til handelen på Mors, så det var underforstået, at Thistedes privilegier kun gjaldt for Thy.

Ålborgenserne tillod sig at mene, at Thisted havde fået sine rettigheder på grundlag af urigtige oplysninger, og de foreslog, at Thistedes privilegier blev nøjere undersøgt *og om muligt afskaffet*. Lensmanden på Ålborghus skrev få dage efter til kongen og gjorde opmærksom på, at Thistedes privilegier kunne give byen et monopol, som let kunne føre til højere priser til skade for borgere og bønder. Hvor menneskekærligt!

³¹ KcB 1573 9/2.

³² DA.

³³ DA.

³⁴ KcB 1595 11/6.

³⁵ JHS.

³⁶ JHB.

Det godt tilrettelagte angreb førte til en foreløbig sejr for Ålborgborgere, for 1619 fik de kongeligt brev på, at de måtte drive deres *sædvanlige* handel i egnen omkring Thisted og Feggesund³⁷). Dermed var det altså anerkendt, at de havde aldershævd på denne handel, skønt den siden 1524 havde været ulovlig, fordi den stred mod Thistedes privilegier.

Thistedes borgere reagerede omgående og anlagde sag mod en Ålborgborger, der havde drevet handel i Hannæs birk³⁸). Resultatet blev for det første, at Ålborg fik ordre til at levere tilladelsen af 1619 tilbage, da en sag var for retten. Der har man nok kviet sig ved i Ålborg, for først i oktober kom tilladelsen tilbage³⁹).

Under sagen, der kom for Landstinget 1620, henviste Thisted til den kontrakt, der var sluttet 1581 mellem Ålborg og Thisted, og til Thistedes privilegier, der ikke var til at komme uden om. Det endte da med, at Ålborg måtte give sig. De kunne nok blive ved at sejle til Thisted, men de måtte kun handle med købmændene dér.

Der kom da stadig Ålborgskibe til Thisted, men skibe herfra sejlede også til Ålborg efter varer. Det kunne være en besværlig sejlads. Skærtorsdag 1638 ville skipper Ole Guldholm fra Ålborg sejle til Thisted med 30 td. salt, men hans skude løb snart på grund, og saltets ejere, to købmænd fra Thisted, måtte lade to prammænd fra Ålborg losse saltet om i en krejert fra Thisted, ført af Bertel Pedersen Klitmøller og Anders Pedersen Legind. Den tog saltet med til Løgstør, men kunne ikke komme over grundene med last, så saltet måtte igen losses over i pramme og tilbage i krejerten igen, da den var kommet over grundene⁴⁰).

Hvor store skibe Thisted havde, ved vi ikke, men det der er omtalt her, en krejert, var et tremastet skib med pælemaster. Det har nok været et lignende skib, der blev synet på stranden i Thisted 8. sept. 1638, selv om det kaldes en skude. Det havde stormast, fokkemast og mesanmast.

Handelsforholdene i Limfjorden var efterhånden stabiliseret, men endnu var Thistedes købmænd ikke tilfreds. Der havde fra gammel tid været handelsforbindelse mellem havkysten af Thy og Norge. Thy havde fået tømmer, og til gengæld havde Norge fået landbrugsvarer, en fornuftig byttehandel til stor gavn for begge parter, ja næsten uundværlig. Det ser ikke ud til, at Thisted har sat sig imod denne handel før efter kejserkrigen, måske fordi nogle Thistedborgere selv var interesseret i den.

Efter krigen, da byen var blevet meget fattig, måtte man udnytte alle muligheder for at forbedre økonomien. Der var nu et stort behov for tømmer i Thy, fordi mange gårde på landet var brændt af, og mange var ikke holdt ved lige. I krigsårene havde der ikke været noget overskud af landbrugsvarer at sælge til Norge, så skudehandelen har sikkert været indstillet. Nu var der hårdt brug for den igen, og handelen har nok været omfattende. Det faldt Thistedes købmænd for brystet, og de begyndte at forberede en aktion⁴¹). I flere år bl.a. 1631, 1636 og 1639 tog de tingsvidner på, at nordmænd havde købt korn hernede til levering i Vilsund. Selv om kornet ikke blev udført fra vestkysten, mente man altså, at selve købet var i strid med Thistedes rettigheder. 1640 blev der udstedt flere vidner om udskibning af korn i Vilsund og ved vestkysten⁴²).

Det blev et årelangt tovtrækkeri mellem Thisted og skiftende kommissioner og embedsmænd, der kom til forskellige resultater med hensyn til skudehandelens lovlighed og nødvendighed. Nogle fandt, at den var til skade for Thisted og burde forbydes, andre mente, at den direkte handel med tømmer og landbrugsvarer var uundværlig, både for Thy og for beboerne ved Norges sydlige kyster. Regeringen vaklede frem og tilbage ligesom i sagerne om Hovsørs og Ålborgs handel i Thistedes

³⁷ KcB 1619 19/9.

³⁸ KcB 1620 7/1.

³⁹ KcB 1619 19/9, tilf.

⁴⁰ Tb. 1638 15/9.

⁴¹ JHS.

⁴² JHS.

område, men egentlig er det glædeligt, at man ikke holdt stejlt fast på en afgørelse; der engang var truffet. Man stræbte åbenbart alvorligt efter at finde en ordening, der ikke forurettede nogen.

En sag om noget gods, der var ført til Tvorup strand med en norsk skude, men tilhørte folk her på egnen og 1647 var blevet konfiskeret efter dom på Thisted byting, blev anket til Landstinget, som henviste sagen til kongen og rigets råd, landets højeste domstol, hvor den kom for 21. juli 1651⁴³). I dommen henviste retten til Christian den 3.s koldingske reces 1558, § 64, som tillod at sælge tømmer til bønder i dårlige egne og tage bøndernes varer som betaling. Altså måtte enden på sagen blive, at det konfiskerede gods skulle erstattes.

Nordmændene kunne så blive ved at sejle, men det gjorde skudeskipperne fra Thy også. 1661 skulle der betales afgift for at få korn malet, også af det, der skulle til Norge. I Thisted blev der da for otte måneder betalt for 959 td. mel og gryn, som skulle udføres til Norge⁴⁴). Det meste kom af sted med norske skuder, men 5 skuder fra Klitmøller og 6 fra Hanstholm var også med til det, så Thistedes købmænd har sikkert ikke gjort noget for at få handelen stoppet. Mange af dem var nu også selv interesseret i handelen. 1661 nævnes 18, som havde sendt mel og gryn til Norge med skuderne⁴⁵).

Der var dog en lille kreds af rige borgere, der helst ville have skudehandelen forbudt⁴⁶). De havde selv skibe i Thisted, og hvis det lykkedes at forhindre kystboerne i at sejle med varer, som de var vant til at have med, ville Thistedes købmænd næsten få eneret på handelen. 1664 blev en ung mand med tilknytning til kredsen, Peder Justsen, broder til Anne Søes moder, udnævnt til borgmester, og han gjorde snart et forsøg på at spænde ben for skudehandelen, som han ligefrem forbød. Skudeskipperne lod sig dog ikke træde på. 16 af dem skrev 8. august 1665 til kongen og klagede over, at den unge og nye borgmester ville forbyde den ældgamle skik og brug, som havde været tilladt fra arilds tid. Hvis de ikke måtte sejle som før, ville de omkomme af sult og nød, folk på landet ville lide stor skade, om de ikke kunne afsætte deres varer på denne måde, og kongen ville miste de store toldafgifter.

Klagen kom til kongen og blev allerede 29. august sendt til Thisted, for at Peder Justsen kunne udtale sig om den, men var han før faret op som en løve, så faldt han nu ned som et lam. Spagfærdigt svarede han, at han bare havde været bange for toldsvig. Hvis skudeskipperne ville love at betale tolden på rigtig måde, havde han ikke noget imod, at de sejlede, og han forstod nu også, at det var Hans Majestæts ønske⁴⁷).

Vi ved ikke, hvad der var grunden til den kovending, men han var lidt i knibe på den tid. Han var selv blevet anklaget for toldsvig⁴⁸), og han havde en sag løbende mod byfogeden, Rasmus Brock⁴⁹). Måske har han også været under pres fra de købmænd, der benyttede skuderne til deres handel.

24. september 1666 fik folket ved kysten da kongelig tilladelse til at sejle igen, og glæden var nok stor, men endnu havde modstanderne ikke opgivet kampen. Hvem der stod bagved, ved vi ikke, men få år efter kom en driftig og fremadstræbende mand til Thisted, hvor han 1679 blev gift med Anne Søe og derved kom ind i den indflydelsesrige Justsenslæggt. Det var Enevold Nielsen Bjerregård, og efter den tid mærkes hans stærke, men smidige hånd alle vegne i byens og egnens sager.

Det er derfor ikke mærkeligt, at der igen blev rørt ved skudehandelen⁵⁰). 4. september 1680 blev der udstedt en plakat, der forbød ”ulovlige” havne, hvad der faktisk ville sige alle landingspladser uden for købstæderne. En undtagelse var dog Klitmøller, Blokhus og Tornby strand, men Stenbjerg, Tvorup, Hansted, Vigsø og Torup strand i Hanherred blev ramt af forbudet. At Klitmøller var undtaget, skyldes nok, at Thistedkøbmænd havde interesser der, og handelen fra Blokhus og Tornby strand kunne ikke genere byen.

⁴³ JHS.

⁴⁴ Noget var fortoldet hos præster på landet.

⁴⁵ Konsumtions- og accisebog 1661 for Thisted.

⁴⁶ JHS.

⁴⁷ JHS.

⁴⁸ JHS.

⁴⁹ Landstingsdombog 1666 A.

⁵⁰ JHS.

Dette forbud var imidlertid kun et skridt henimod købstædernes overtagelse af skudehandelen. Allerede 9. oktober samme år fulgte det næste. En ny plakat bestemte, at alle skudeejere og landkøbmænd skulle flytte ind til købstæderne eller holde op med sejladsen og handelen. Det var et snedigt påfund, der ville sikre, at al handelen i Thy kom til at gå over Thisted, mens selve skudehandelen ikke blev forbudt.

Det var imidlertid umuligt for skudeejerne ved kysten, især for dem fra Hanstholmen og fra Hanherred, at drive handelen på den måde. De ville ikke have anden udvej end at sælge deres skuder til de rige købmænd i Thisted - og hvad kunne de så få for dem - mens de selv måtte nøjes med at være skippere for ejerne, der kunne overtage handelen uden konkurrenter.

Disse indgreb i skudehandelen, som ser ud til at være opfundet af visse borgere i Thisted (de andre købstæder betød kun lidt i denne forbindelse), må dog også ses i lyset af de nye tanker om statens styrelse, der fulgte med enevælden. Man sigtede mod centralisering, planlægning og styring af erhvervslivet, men enevælden blev dog aldrig et diktatur, der gennemførte sine idéer uden hensyn til dem, der led skade. Når der blev klaget, blev sagen undersøgt grundigt, og tit gav man efter.

At skudeskipperne ville protestere voldsomt mod de nye bestemmelser, og at regeringen måske ville bøje sig, kunne man forudse, og det gjorde de kloge Thistedborgere da også. Tre af dem, borgmestrene Morten Thomsen og Christian Mortensen Lelius og naturligvis Enevold Bjerregård, prøvede at komme protesterne i forkøbet. 14. januar 1681, altså kun tre måneder efter det sidste påbud, skrev de til kommercekollegiet, at de havde hørt rygter om protest fra visse sider mod de nye bestemmelser, og de bad derfor om, at regeringen ville stå fast eller i hvert fald ville sende eventuelle protester til dem, så de kunne give deres besyv med.

Der kom dog ingen klage direkte til regeringen fra skudeskipperne. Sandsynligvis har de henvendt sig til den højeste myndighed på egnen, amtmand Jørgen Skeel Due, som jo skulle tage sig af hele landsdelens interesser. Han skrev i hvert fald i februar til rentemesteren, at efter hans mening var skudefarten mere til gavn end til skade for Thisted. Kun tre velstående købmænd kunne have interesse i, at skudehandelen blev afskaffet. De fattige ville blive ruineret. Senere skrev han, at der kun var tre skibe i Thisted, *og deraf var de to Enevold Bjerregårds!* Han mente ikke, at skudeskipperne ville flytte til Thisted. De flyttede snarere til Norge, og så ville kongen gå glip af tolden. Han henstillede, at der blev sendt en kommission herop for at undersøge forholdene grundigt⁵¹).

Det skete også, og kommissionen sluttede sig 1683 til amtmandens synspunkter, men da var kommercekollegiet allerede 1682 kommet til det resultat, at skuderne måtte have lov til at lande, hvor det kunne passe med vind og vejr, og indlade deres varer, blot de betalte den fastsatte told.

Regeringen bøjede sig så, og ved toldrullen 12. februar 1683 blev forholdene ordnet endeligt. Alle, der boede mellem Klitmøller, Blokhuset og Tornby strand, en strækning på 90 km, fik lov at sejle til Norge med korn og mel og indføre tømmer, kalk og sten.

For de fleste købmænd i Thisted betød det ikke noget tab og egentlig heller ikke for de store. De fik blot ikke den fordel, de havde håbet på, men de havde fået et smæk, da regeringen 1682 som led i centraliseringen forbød Thisted og andre små byer at drive handel med udlandet⁵²). Det ramte de store borgere, især Enevold Bjerregård, der havde drevet handel på Narva, Riga og andre byer ved Østersøen⁵³), men også andre købmænd. Thistedskibe havde i lang tid sejlet i Østersøen, særlig til Lybæk, og tingbogen 1670 nævner flere eksempler på denne sejlads.

19. februar 1670 begærede skipper Erland Jensen, at nogle købmænd i Thisted ville vidne, om de havde noget regnskab med ham for gods, han havde haft i marked i Lybæk, Norge og flere steder. 5. marts blev der ført en sag om gods, der var forsvundet efter mikkelsmesserejse til Lybæk 1654. Erland Jensen vidnede, at flere købmænd fra Thisted havde været med hans skib. Varerne blev først

⁵¹ JHS.

⁵² Chr. d. 5.s forordn., 661 f.

⁵³ JHS.

losset i Ålborg, hvor skibet blev liggende vinteren over på grund af frost og is, men kom siden til Thisted med skibet.

19. marts krævede Tomas Erlandsen noget gods udleveret, som han havde haft liggende hos en mand, mens han var i Lybæk.

9. juli forlangte Niels Mortensen Torsted, at rådmænd Christen Jensen Kjelstrup skulle gøre regnskab med ham for flere rejser med deres fælles skude, derimellem to høstrejser til Lybæk.

Denne handel blev nu stoppet, og Thisteds købmænd måtte købe deres varer i større danske byer eller i Norge. Det blev til fordel for storkøbmændene i Ålborg, men mange udenlandske varer kunne også fås over Norge, og den vej gik nu meget af Thisteds handel. 1695 have Thisteds købmænd tre pakhuse ved Klitmøller⁵⁴), og de havde også skuder og skudeparter. 1679 var tre af Hansteds skuder solgt til Thisted, endnu én blev solgt 1684 og én 1685⁵⁵). 1691 ejede Thistedborgere fem skuder ved Klitmøller og én ved Vigsø⁵⁶).

I forhold til skudefarten var der ikke megen skibsfart fra Thisted. Man sejlede mest til Ålborg, men enkelte skibe blev dog ved at sejle ud af fjorden til København eller Norge. 1696 var der seks borgere, der helt eller delvis levede af skibsfart⁵⁷), men af dem sejlede to kun på fjorden, og to havde skuder, sikkert ved vestkysten.

1713 var der kun én skipper i Thisted, men da var der krig med Sverige, og svenskerne havde kapret to ladninger fra Thi

⁵⁴ Søkortdirektør Jens Sørensens kort.

⁵⁵ Købstadsregnsk.

⁵⁶ Amtets kontributionsregnsk.

⁵⁷ Skm.